

Derleyenler
HASAN TEKGÜÇ - ALPER H. YAĞCI
Piyasa, Sandık ve Başkan Arasında

İletişim Yayınları 3377 • Araştırma-İnceleme Dizisi 573

ISBN-13: 978-975-05-3600-7

© 2024 İletişim Yayıncılık A.Ş. / I. BASIM

1. Baskı 2024, İstanbul

EDİTÖR Tanıl Bora

DİZİ KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI Hüseyin Türk

UYGULAMA Hüsni Abbas

DÜZELTİ Begüm Hazar Keleş

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadag, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

Derleyenler
HASAN TEKGÜÇ - ALPER H. YAĞCI

Piyasa, Sandık ve Başkan Arasında

Türkiye'de Ekonomik
Dönüşüm ve Tıkanma

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ

DÖNÜŞÜM VE TIKANMA

HASAN TEKGÜÇ - ALPER H. YAĞCI 7

1 OTORİTERLEŞME VE İHALELERDE ARTAN KAYIRMACILIK

FATİH SERKANT ADIGÜZEL - MUSTAFA KABA - MURAT KOYUNCU 23

2 21. YÜZYILDA TÜRKİYE'NİN YENİLİK SİSTEMİ ÜZERİNE KURUMSAL BİR DEĞERLENDİRME,

SAVUNMA SANAYİSİNİN GELİŞİMİ VE ÇIKARIMLAR

HÜSEYİN EMRAH KARAOĞUZ - MELİKE BOZKURT 45

3 AKP DÖNEMİNDE REFAH DEVLETİNİN PERFORMANSI:

SÜRPRİZLER VE DERSLER

HASAN TEKGÜÇ - ALPER H. YAĞCI 71

4 2000'Lİ YILLARDAN İTİBAREN

TÜRKİYE'DE EĞİTİMİN DÖNÜŞÜMÜ

PELİN AKYOL 109

5	TÜRKİYE'DE KADIN İKİLEMİ: MUHAFAZAKÂR SİYASET ALTINDA KADINLARIN DÖNÜŞÜMÜ	
	GÖZDE ÇÖREKÇİOĞLU İSHAKOĞLU	129
6	YOKSULLUK VE SOSYAL YARDIMLARIN DÖNÜŞÜMÜ	
	GÜNEŞ AŞIK	161
7	NEOLİBERALİZM, POPÜLİZM VE OTORİTERLİK ARASINDA: AKP İKTİDARININ POLİTİK EKONOMİK NİTELİĞİNE DAİR KAVRAMSAL DİYALOGLAR	
	ALPER H. YAĞCI	191
	KAYNAKÇA	235
	YAZARLAR	259

DÖNÜŞÜM VE TIKANMA

HASAN TEKGÜÇ - ALPER H. YAĞCI

Türkiye'nin Cumhuriyet'in yüzüncü yılını anmaya ve 2023 genel seçimlerine hazırlandığı sırada hazırlanan bu kitap, Adalet ve Kalkınma Partisi (Ak Parti veya AKP) hükümetlerinin yirmi yılı aşan iktidar dönemi icraatlarını incelemek için verilere dayalı, eleştirel ve bütüncül bir siyasal iktisadi bakış açısının örneklerini sunmayı amaçlıyor.

Eğer uzaylılar varsa ve 21. yüzyılın ilk iki on yılı boyunca dünyanın Türkiye denilen bölgesini izlemek gibi bir uğraşa sahiplerse, gayri safi yurtiçi hasılanın birikimli toplam büyüme oranının bu süre zarfında yıllık ortalama %4,6 olarak gerçekleştiği belki de onlar için bir şey ifade etmeyecektir. Ancak her hâlükârda ülkemizin modern kalkınmanın birtakım alışıldık rotaları boyunca oldukça belirgin maddi değişimler geçirdiğini fark edeceklerdir. Bu değişimler özellikle nüfus, şehirleşme, sağlık konularında çarpıcıdır. Örneğin 2003 yılında hâlâ tüm doğumların %21'i evlerde gerçekleşiyor, her bin doğumun 5'i annenin ölümüyle sonuçlanıyor, dünyaya gelen çocukların binde 37'si beş yaşından önce hayatını kaybediyor, beş yaşında hayatta olan çocukların %12,2'sinin boyu yaşına göre bodur düzeyinde değerlendiriliyordu. 2018'e gelindiğinde bu değerler sırasıyla %1; binde 1,4; binde 11 ve %6 düzeylerine indi. 2000-2001

eğitim yılında %39 olan kızların ortaöğretimdeki net okullaşma oranı 2021-2022’de %89’a yükseldi.¹ Bu gelişmeleri, modern altyapı ve sosyal hizmetlere erişimi en düşük olan kesimlerin durumlarındaki değişim mümkün kıldı – ki bu değişimde hem altyapı ve hizmetlerin yeni bölgelere doğru yayılması, hem de nüfusun kent merkezlerine göçü rol oynamıştır. Bu sırada hayatlarında benzer bir iyileşme olmadığından şikâyet eden geniş nüfus kesimleri de bulunacaktır. İnşaat ve iç tüketimin başını çektiği ekonomik büyümeyle birlikte yaşanan prematüre sanayisizleşme ancak dönemin sonlarında devalüasyon ve göçmen emeğiyle tersine çevrilebilmiştir. Yaygınlaşan üniversite eğitime rağmen eğitim düzeyiyle uyumlu istihdam olanaklarının azlığı, kentli genç nüfusun geleceğe umutla bakmasını gittikçe zorlaştıran kutuplaştırmacı ve otoriter yönetim tarzı bu minvalde işaret edilmesi gereken sorunların arasında olacaktır.

Türkiye’nin 21. yüzyıldaki deneyimini ve bu arada AKP hükümetlerinin özellikle de kalkınma alanındaki politika bilançosunu ele almak amacındaki bir değerlendirmenin hem gerçekleşen esaslı dönüşümü hem de dönüşümün önündeki tıkanma noktalarını işaret etme sorumluluğu taşıdığına inanıyoruz. *Zira bu dönem aynı zamanda hem hızlı bir dönüşümü hem de tıkanmayı içeren bir diyalektiğin işleyişine sahne oldu.* Örnekler o kadar çok ki: Bir yandan sağlık hizmetlerine erişim hızla artmış, öbür yandan hem sağlık personelinin hem de vatandaşların verilen hizmet sürecinden memnuniyeti son yıllarda düşmüştür. Okullaşma oranlarıyla birlikte özel okullara yönelimin de hızla artması, kamu eğitiminin kalitesine ve seküler niteliğine olan güveni tartışma konusu etmiştir. Sosyal politikalar eksik istihdamdaki bireylere öncekinden daha yaygın biçimde ulaşıırken, yapısal düzeydeki istihdam sorunu sürgit devam etmektedir. Ar-Ge’ye ayrılan kamu kaynakları artarken, bunların savunma sanayisi dışındaki ekonomik dönüşüme etkisi sınırlıdır. Fiziksel altyapı yatırımlarına büyük kaynaklar aktarılırken, öncelik-

1 Hacettepe Üniversitesi’nce beş yılda bir gerçekleştirilen Nüfus ve Sağlık Araştırması verileri için bkz. https://hips.hacettepe.edu.tr/tr/nufus_ve_saglik_arastirmalari_serisi-59

lendirilen yatırımların (özellikle de mega projelerin) verimi ve gerekliliği şüphelidir. Her biri kendi çelişkilerini içinde barındıran bu örnekleri; seçimsel bir düzende popülaritesini koruyabilmek için birtakım toplumsal ihtiyaçlara yanıt verirken, tam da bu sürecin parçası olarak yeni ihtiyaçlar ve talepler yaratan ve bunları verimli biçimde yanıtlamakta zorlanan bir yönetim aygıtının performansının boyutları olarak görüyoruz.

Siyasi ve toplumsal kutuplaşmanın artışı, içinden geçtiğimiz toplumsal deneyimin entelektüel anlamlanışını da etkiliyor, bu yüzden çok yüzlü ve karmaşık bir dönüşümü artısı, eksisi ve iç çelişkileriyle değerlendirebilen incelemelere rastlamak zorlaşabiliyor. Güncel siyaset bağlamında anlam bulan taraftarlık ve karşıtlık pozisyonlarına indirgenemeyecek bütüncül değerlendirmelere ihtiyaç olduğunu düşünüyoruz. Bu kitapta böyle bir değerlendirme tarzının örneklerine yer vermeye çalıştık. Bunu yaparken, metodolojik olarak; veriye dayalı akademik literatürün politika performansına dair bulgularını genel okuyucuya anlaşılır biçimde aktarmak misyonu edindik. Kitaba katkıda bulunan ekonomist ve siyaset bilimcilerin her biri farklı bir politika alanını ele aldı. Bölümlerin her birisi, bahsini ettiğimiz dönüşüm ve tıkanma diyalektiğinin örneklerini farklı derecelerde barındırıyor. Bunun da ötesinde, kimisi politika performansı açısından diğerinden daha başarılı görülebilecek bu farklı alanların analizleri bir arada okunduklarında, her bir parçadan daha büyük bir hikâye ortaya çıkmaya başlıyor.

Bu bölümde, kitapta bulacağınız katkıları özetlemeden önce; bütüncül hikâyeyi hakkaniyetli biçimde anlamlandırabilmek için önemli gördüğümüz bazı kuramsal ilkeleri öne sürmek istiyoruz.

1- Yapısal faktörler ve uzun vade: Önemi ileri sürmek istediğimiz birinci husus, demografik ve diğer uzun vadeli yapısal faktörlerin politika yapıcılarının tercih alanını ve politika tercihleriyle yaratabilecekleri etkileri şekillendiriyor oluşu. Hem olumsuz anlamda bir kısıtlama, hem de olumlu bir alan açma halinde gerçekleşebilen bir şekillendirmeyi kastediyoruz. Örneğin, cumhuriyet tarihinin büyük kısmında çözülmesine mü-